

GÖGH ELŐD – KÖVÁRI ATTILA

A MUZSIKA HANGJA CÍMŰ FILM NEVELÉSTÖRTÉNETI ÉS PEDAGÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

■ Filmek szinte minden témában, szakterületen készültek már a 20. és 21. században a filmtörténet során. Ha bárkit arra kérnénk, hogy nevezzen meg neveléssel, pedagógiai témával összefüggő filmet, biztosan tudna legalább három ilyen mondanivalót. Ha közvetetten értelmezzük mindezt, és a vizsgálendő összefüggést úgy bővítenénk, hogy elegendő, ha a film cselekményében valamilyen képesség vagy tulajdonság megtanításáról van szó, bármilyen mester (tanár) és tanítvány kontextusban, akkor még egyszerűbb dolgunk volna.

Több olyan film létezik, ahol valamilyen nevelőnő érkezik a családhoz, és végül szinte csodákat tesz a gyermekekkel, teljesen megváltoztatja őket, és „minden probléma” megoldódik. Kezdetben nehezen fogadják el a nevelőnőt, aki a teljesen eltérő nevelési módszerei miatt azonban könnyen elnyeri a gyermekek bizalmát, és a nebulók azon veszik észre magukat, hogy akaratlanul is követik a nevelési elveket, és átalakulnak a szokásaik.

Ha bizonyos filmtörténeti ismeretünk van, egyből három, hasonló „nevelős” történetet is meg tudunk nevezni, amely közül egy szinte bizonyosan *A muzsika hangja* (*The Sound of Music*) című film lesz.

Érdekes módon, ha *A muzsika hangja* című film és pedagógiai összefüggései körében vizsgálódunk a világhálón, sokkal kevesebb találatot kapunk, mint azt előzetesen feltételezhetjük, a pedagógiai aspektust ezek nélkülözik.¹ Ha a zenét eszközül használó pedagógiai módszerekre módosítjuk a keresésünket, akkor nagyobb sikerrel járunk.² Az általános pedagógiai, didaktikai vonások³ és filmbeli megjelenésük összefüggéseit feldolgozó tanulmányok száma valószínűsíthetően azért csekély, mert laikusok számára is könnyen érthető, hogy milyen didaktikai vonásokat és megközelítéseket alkalmaznak a főszereplők (Von Trapp kapitány és Mária), és tulajdonképpen magyarázatok nélkül is megérthető a film ezen mondanivalója.

Azonban miért ne vizsgálhatnánk meg alaposabban a két nevelési módszert annak érdekében, hogy mélyebb összefüggéseket találhassunk a neveléstudomány és a nevelési elvek között. A nevelési stílusok vizsgálata kiterjedt szakirodalommal rendelkezik, elemzésünk során elsősorban ezen bázisra építünk, de meg kell említeni, hogy e mellé többen a tanulási stílusokat és a tanuláselméleteket is hozzásorolják, amely egy későbbi elemzésnek lehet kiindulópontja.⁴

A film fő jellegzetességei

■ Az amerikai zenés filmdrámát 1965-ben mutatták be, Robert Wise rendezte a 20th Century Fox gondozásában. A film az egyik legnépszerűbb klasszikus musicallé, sőt az egyik legsikeresebb filmmé vált, amelyet szinte minden karácsonykor vetít valamelyik tévécsatorna. (Annak ellenére, hogy nincsen karácsonnyal összefüggő tartalma.) A filmmel összefüggő hírnév Julie Andrews színésznő számára is jelentős előrelépést hozott karrierjében. Salzburg városa szintúgy híres lett a mozifilm kapcsán, és rengeteg turista keresi fel a kapcsolódó helyszíneket.⁵

A cselekmény igaz történeten alapul, ami Georg Hurdalek ötlete nyomán Howard Lindsay és Russel Crouse regénye alapján készült.⁶ Maga Maria Augusta von Trapp (Mária nevelőnő) is írt egy könyvet⁷, amely a valós cselekményt mutatja be, és saját szemszögéből írja le a történeteket, mégis erről a könyvről keveset hallani. Pedagógiai szemszögéből kiindulási alapként úgy gondolom, teljességgel elegendő megvizsgálni a filmben tapasztalható didaktikai elemeket, és csupán kiegészítésként és további összehasonlításként érdemes összevetni mindezt a valós tényekkel kiegészítve, illetve adott esetben átértékelve.

Annál is inkább, mert mint a hollywoodi filmek esetében gyakran tapasztalható, hogy a valóság legtöbbször nem olyan jól eladható, mint ha azt kissé megmásítva, bizonyos tényeket átírva tennék ezt.⁸ Úgy gondolom, hogy vizsgálatunk szempontjából egyáltalán nem releváns, hogy Mária valójában elsődlegesen egy gyermek tanítása céljából költözött a családhoz, vagy mindegyik gyermek nevelőjeként, mik a gyermekek igazi keresztnevei, az Alpokon valóban gyalogosan keltek-e át, stb. Számos weboldal és műsor található, ami a valós alapokat és a filmbeli változtatásokat hasonlítja össze, ezek a teljesség igénye nélkül az irodalomjegyzékben is fellelhetők.⁹ A film mondanivalóján és lényegén ezek az eltérések szemernyit sem módosítanak.

A film történeti háttere

■ A cselekmény az Anschluss (1938 márciusa) előtt játszódik, „Salzburgban, Ausztriában a 30-as évek végének aranykorában”.¹⁰ A német-osztrák viszony több helyütt megjelenik a filmben. Vannak németbarát mellékszereplők, és vannak, akik az osztrák függetlenség mellett érvelnek, mint ahogy ez ténylegesen is történt (választási trükkökkel, csalással 99,73% voksolt az Anschluss mellett).¹¹ A szereplők közül többről kiderül, hogy németszimpatizáns, így a komornyikról és Rolfról is, aki a legnagyobb lány, Lisa udvarlója.

Georg von Trapp valós szereplő, az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének sikeres parancsnoka volt, aki a Monarchia bukása után „a tengerét és hajóját is elveszítve” nyugállományba vonul. A német haditengerészethez is be akarták szervezni, megkapja a behívóját, amire nem válaszol, ezért két magas rangú német katonát küldenek a meggyőzése céljából (akár erőszakkal is), és a kapitány egyértelmű döntésre kényszerül: vagy együttműködik a német hadsereggel, vagy megszökik. Végül az utóbbit választja, és egy ügyesen átgondolt, helyzet adta lehetőséget kihasznál-

va a család együttesen elmenekül. Ez a történeti szál ily módon is kiállná a valóságosság próbáját, és bizonyosan történetek hasonló esetek ebben az időben, azonban a szervezési kísérleten kívül más nem történt Georg von Trapp kapitánnyal.

A filmbeli karakter többször nyíltan kinyilvánítja osztrák hazafiságát és náciellenességét, a náci lobogót nem hajlandó kitűzni, és emiatt felhívja magára a figyelmet, és gyanúba keveredik. Azaz elmondhatjuk, hogy a film, mivel valós alapokból indul ki, a kisebb változtatások ellenére a szereplők, mellékszereplők teljesen hihetőek, a helyszínek, járművek, kosztümök, ruhák a valósággal megegyezők, azaz a film e tekintetben teljesen valóságos.

A film neveléstörténeti háttere

■ Talán mindenkiben felmerülhet a kérdés, hogy a gyermekek miért nem járnak iskolába. Arra is gondolhatunk, hogy egy nemesi családról van szó, és megtehetik azt, hogy otthon tanulnak. Egyetlen mondatból derül ki az, hogy nyári szünet van, tehát valószínűleg járnak iskolába a gyerekek. Több forrás is úgy említi a Von Trapp család gyermekeit (1. kép), mint akik otthon tanulnak,¹² ez azonban nem igaz (az ellenérveket lásd későbbiekben).

1. kép. A Trapp család¹³

Mivel a filmet 1964-ben forgatták, és a cselekmény 1938-ban játszódik, a két időpont közti idő kevés ahhoz, hogy a mozifilm bemutatókori nézői elfeledjék, hogy mik jellemezték a történetek idejében Ausztriát. Hogy tisztán lássuk a korabeli helyzetet, érdemes áttekintenünk az osztrák neveléstörténet főbb állomásait, ugyanakkor érdemes áttekinteni a neveléstörténet vonatkozó időszakát.¹⁴

Az osztrák iskolarendszer kialakulása már Mária Terézia idejében megkezdődött, 1774-ben, amikor is többek között bevezetik az általános iskolákban a hatéves tanítási kötelezettséget. Később II. József bevezeti a há-

rompillérű iskolarendszert. Ezután nem történnek változások egészen 1869-ig, a Reichsvolksschulgesetz bevezetéséig.¹⁵ A törvény kimondja a nyolcosztályos tankötelezettséget, maximum 80 fősek lehetnek ezentúl az osztályok, az oktatás az állam kezében összpontosul az egyházak helyett.

1918-ban Otto Glöckel nevéhez fűződik az iskolai reform, mely sok tekintetben ma is érvényes elemeket tartalmazott. A Szociáldemokrata Párt parlamenti többséggel rendelkezett, Glöckel a belügyminisztérium államtitkára lett, amely megfelel a mai oktatási miniszter feladatkörének. Glöckel az iskolarendszerben döntéseket hozó hivatalnokokat oktatási szakemberekkel váltotta fel, felállította az iskolai reformbizottságot, és átalakította az osztrák iskolai rendszert.¹⁶

Minden gyermeknek – nemétől és társadalmi helyzetétől függetlenül – optimális oktatást kellett kapnia. 1919-től a lányokat be lehet venni a fiúiskolákba, így számukra a pénzügyi lehetőségeiktől eltekintve először nyílt lehetőség az egyetemi tanulmányok megkezdésére. 1927-ben a Hauptschule tíz-tizenéves gyermekek számára kötelező iskolaként került bevezetésre, és felváltotta a középiskolát. Az oktatási rendszeren javítani kellett a két világháború közti időszakban tapasztalt magas munkanélküliség miatt. 1932-ben új tantervek léptek hatályba, amelyek emelték a korábbi szintet. 1933-ban az iskolás gyermekek aránya már meghaladta a 30 százalékot, míg a tanárok aránya – akikre akkoriban a tanári cölibátus volt érvényben – alig 5 százalék. Az osztrák-fasiszta államban a lányok oktatási lehetőségei drasztikusan csökkentek 1934-től 1938-ig.¹⁷

Azt mondhatjuk, hogy elképzelhető lenne, hogy a gyerekek nem járnak iskolába, mert otthon tanulnak. Az is reális volna, hogy egyszerűen a film csak nem tér ki erre, és nem tudunk meg erről semmit. A tényleges valósághoz Trapp Mária Augusztia *A Trapp család* című könyvét kell megvizsgáljunk. Ahogy arról korábban szó esett, a film több helyütt eltér a valóságtól, de ez nem befolyásolja a valódi mondanivalóját. A megtörtént tényekhez hozzátartozik, hogy a cselekmények kissé korábban történtek a filmbeli időpontoknál, Máriát nem hét gyermek nevelésével bízták meg, hanem az egyik, beteges kislány, Mária mellé kerestek tanítónőt. A könyvben szó esik arról, hogy Mária (a nevelőnő) keltette, öltöztette és küldte iskolába a gyerekeket. Később Máriát és Johannát taníttatta, aki kezdetben buzgón járt a testvéreivel iskolába, de a sok gyaloglás kimerítette, és tanácsosabbnak látszott az első osztály anyagát otthon elsajátítani.

A másik neveléstörténeti aspektust vizsgálva arra kell választ találnunk, hogy valóban történhetett-e olyan, hogy egy apacánövendék (novícia) egy családnál nevelőnként „szolgál”. A válasz egyértelműen igen, mivel Mária a valóságban is árva volt, apáca akart lenni, és ténylegesen nevelőnként működött a Von Trapp családnál. Ezenkívül az iskolás gyermekek aránya, az, hogy például az első osztály anyaga otthon is elsajátítható, mint tények is igazolnák a családhoz küldött nevelőnő szerepet, ha ez a valóságban nem történt volna meg.

Mária nevelő jelleme

■ A kezdő dal, amit Mária énekel, szövegében is elárulja, hogy őt a zene élteti, betölti a szívét a muzsika hangja. Hajlamos a kötelességeit elfeled-

ni, és gyakran elragadják őt az érzései, ahogyan egy domb, hegyek, virágok is képesek elcsábítani és egy csapásra átvenni az uralmat gondolatai felett. Hippokratészi személyiség típusokkal jellemezve őt, valószínűleg a szangvinikus vonások lennének hangsúlyosak.

A szétszórtságát és a nem éppen apácákat jellemző vonásaival a társai és a kolostor vezetői is tisztában vannak, fekete báránynak és a legkevésbé rendben valónak tartják. A rend vezetője jó érzékkel kiszakítja őt az apácálétből, hogy egy teljesen más közeget tapasztalhasson meg. Valószínűleg a nevelőnői státuszából kialakuló házasságot is előre látja, egyértelmű, hogy rendkívül jó emberismerettel rendelkezik a „főnök asszony”. Ezt sugallja egyik válasza, hogy „Ha eljön az ideje, a Jóisten megmutatja” – hogy miért volt nehéz dolga Von Trapp kapitánynak a nevelőnőkkel.

Mária nem is mindig tudja, hogy mit szabad tenni neki, és mit nem, meggyónja, hogy énekelt a hegyen, pedig csak az apátság területén tiltott az éneklés. Szeretne megfelelni a kolostor szabályainak, és kellően vallásos is, de mivel a szívéből jövő érzései uralják őt, ezért ezeket nehéz összeegyeztetni az apácálétnak megfelelő feszes szabályokkal.

Mivel árvaaként nőtt fel, teljesen más világba csöppen a Von Trapp család kastélyába érkezésekor. Szokatlan neki a személyzet, a nagy terek, a díszek. Kimondja az érzéseit, és elsődlegesen nem azzal törődik, hogy mondatai alapján hogyan ítélik meg, például Von Trapp kapitánynak minden további nélkül a szemébe mondja, hogy „[el]gyáltalan nem úgy néz ki, mint egy kapitány”. Ugyanúgy az sem zavarja, hogy olyan ruhában jelenik meg, amely a szegényeknek sem kellett. A Von Trapp kapitány-féle drill nem tetszik neki, nem érti, hogy szórakozás, játék nélkül hogy lehet létezni, és a napirend ismertetése után a katonás előadásmódot egy mosolygós szalutálással tompítja.

A kapitány kompromisszumképtelensége és szabályainak ráerőszakolása csak ellenérzéseket vált ki belőle, tulajdonképpen ő pont annyira nem akar megfelelni Georg von Trapp szabályainak, mint amennyire a kapitány sem képes kilépni a saját szabályrendszeréből. A saját megszokott rendszerét, mint az étkezés előtti ima, akaratlanul is betartatja a családdal, de ezzel együtt kis fricskaként kihasználja, hogy az ő akarata érvényesül a kapitányéval szemben. Mária rendkívül naiv mivoltát mutatja, hogy örül, hogy a bárónő érkezésével új anyukájuk lehet a gyerekeknek, miközben érzékelhető, hogy sokan nem tartják a családhoz illőnek őt (a bárónőt). Másrészt amikor a bárónő utal arra, hogy a kapitány szimpatizál Máriával, akkor magában keresi a hibát.

Von Trapp kapitány jelleme

■ Első mondata a filmben: „Jegyezze meg, hogy a házamban idegenek nem nyitogathatják csak úgy az ajtót.” Nem köszönés, hanem egyből egy rendutasítással egybekötött parancs. A saját képére és elképzeléseire próbál mindent faragni, zavarja Mária első ruhája. Nem foglalkozik azzal, hogy biztassa Máriát, hogy tizenkettedik nevelőnőként végre tartósan valaki tanítsa a gyerekeit, inkább mintha elrettenteni szeretné, hogy minél előbb jöjjön a következő nevelőnő. A kapitány olyan oldalát mutatja meg, akinek szinte lehetetlen megfelelni, de ha valaki meg is tudna, az biztosan nem Mária.

Nem tud kilépni abból a katonás, fegyelmezett közezből, amihez a haditengerészetnél hozzá volt szokva, viszont érezzük, hogy a felesége halála miatt a szomorúság leplezése és introvertált jellemének, zárkózottságának megtartása érdekében ennyire kimért. El sem tudja képzelni, hogy az ő világán kívül is van élet, hogy valaki nem úgy gondolkodik, mint ő. „Kisasszony, maga figyeljen, tanulja meg a sípjelüket, hogy hívni tudja őket” – mondja. Nem képes magát kívülről szemlélni, a saját világában él teljes magabiztossággal. Bármilyen kívülről állónak, aki a világának része akar lenni, alkalmazkodnia kell, kompromisszumkészség nincs. Más elképzeléseit már élből elutasítja: „Kisasszony, azt hiszem, maga nagyon sok mindent szeretne, ami lehetetlen.”

A kapitány „nem bírja a kiabálást”, kifejezése úgy hat a nézőre, mint ha a gyerekeket sem szeretné. Nem várható el tőlük, hogy csendben maradjanak, és teljesen valószínűtlen, hogy hét gyermek közül mindegyik mindig fegyelmezett. A saját kitalált rendszere felett állónak tartja magát, a síppal történő hívórendszerhez ő nem tartozik, nincs sípjele, a neve helyett is kapitánynak kell hívni őt. A házvezetőnő szerint a felesége halála óta a ház olyan, mint egy hajó, ahol ő a kapitány, azaz arra utal, hogy nem mindig volt ez így. Sípjelek, parancsok, semmi zene, semmi nevetés: így jellemzi Schmidt asszony a Von Trapp-házat, amivel a szinte mindig dalos kedvű Mária bizonyosan nem tud azonosulni.

A fenti jellemzők nélkülözik azokat a jellemzőket, amik kevésbé köthetők a nevelési szokásaihoz (pl. hazafiság, szerelmi szálak stb.).

Mária mint nevelő pedagógiai vonásai

■ A házirend, napirend és egyéb szabályok ismertetése után egyből rámutat arra, hogy hiányolja a játékot, már itt megmutatkozik a két ellentétes didaktika. A szabályrendszer, sípjelek használatának visszautasítása mutatja, hogy Máriától teljesen távol áll a regulákon alapuló rendszer (amit a kolostori tartózkodása idején is tapasztaltunk), beleértve a gyerekek nevelését is. Visszautasítja azt is, hogy őt magát sípjellel hívják, a hívórendszert az állatok hívásához hasonlítja, megalázónak tartja. Átvitt értelemben arra is utal, hogy a kapitány módszerei inkább az állatok nevelésénél használatosak és alkalmasak, mintsem gyereknél.

A drillrendszer kiskapujára is rámutat, jelzi, hogy Von Trapp nem mutatta meg a saját sípjelét, kiindulva abból, hogy mindenkinek van. Természetesen neki nincsen, őt (a neve helyett) kapitánynak kell szólítani. A bemutatkozáskor Máriának a név és az életkor fontos, ezeket szeretné a gyerekektől hallani, akik egy-egy pluszmondattal önmagukat jellemzik:

- Lisa vagyok, 16 éves, és nincs szükségem nevelőnőre.
- Friedrich vagyok, 14 éves, és lehetetlen alak.
- Brigitta vagyok (mondja Lujza).
- Én vagyok Brigitta, ő Lujza. Tizenhárom éves, és maga okos. Én tíz vagyok, és ilyen ronda ruhát még életemben nem láttam.
- Kurt vagyok, 11 éves, és javíthatatlan. Mit jelent az, hogy javíthatatlan?
- A nevem Márta, és kedden leszek hétéves, és rózsaszínű napernyőt szeretnék.
- Te vagy Gréti, és 5 éves vagy. Kész kisasszony.

A gyerekek bemutatkozáskor mindent megtesznek azért, hogy elretentsék Máriát, és minél előbb elmeneküljön. Ő azonban minden apró próbálkozást ügyesen kezel, és higgadt reakciókkal kézben tartja a gyep-lőt. Nagyon ügyes ötlet Máriától, hogy azt mondja, nem volt még nevelő-nő, és nem tudja, hogy mi a nevelőnők dolga. Így a gyerekek „tanácsaik-kal” kinyilvánítják az érzéseiket, akaratlanul is elmondják, hogy miként viszonyulnak Máriához, és mit gondolnak róla. Ügyesen kezeli a csínyte-véseket is, ahol persze a meglepődöttségét és reflexszerű reakcióit nem tudja leplezni, ám:

- a székére tett tobozt az esti vacsoránál: a sikongatását a nem létező reumájával magyarázza;

- a zsebébe tett békát ajándékként kezeli, amivel széppé és jóvá vará-zsolták a délelőttjét, és megköszöni a gyerekeknek.

Ezekkel a reakciókkal érzékelteti, hogy annyira máshogy gondolkodik a gyerekek terveihez képest, hogy teljesen ellehetetlenültek azok, és nem érték el céljaikat. Sőt fokozza a dolgot, és a kapitány zsebbe tett békára irá-nyuló kérdését hárítja Mária, és a gyerekek és közte lévő titokként állítja be. Így megnyeri a gyerekek bizalmát azzal, hogy az apjuknak nem árulja el a csínytevéseiket. Tudja azt, hogy ilyen apró „jó pontokkal” a végén megnyeri a csatát. Az nem derül ki, hogy Mária ezeket a helyzeteket ösz-tönösen kezeli ilyen kiváló érzékkel, vagy más az oka.

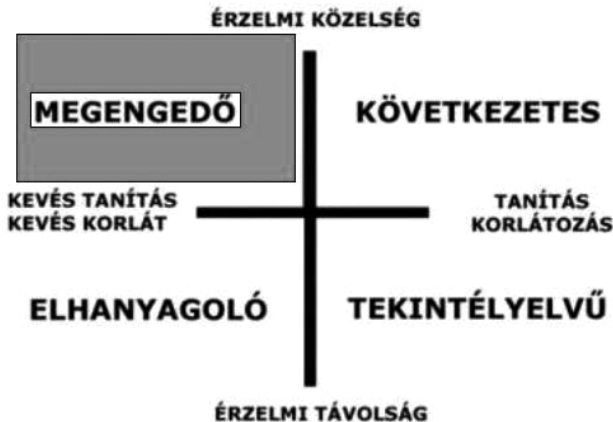
Hasonlóan helyes taktika, hogy a gyerekek sírását, ami a terveik kudar-ca miatt tör ki rajtuk, örömsírásként aposztrofálja. Odaadó gondolkodását mutatja, hogy játszóruhát szeretne varrni minden gyereknek, aminek öt-letét a kapitány élből elveti. Mivel az apa másnap ügyis elutazik, Mária nem foglalkozik az ellenvéleménnyel, és a gyerekek a következő jelenet-ben már a leselejtezett függönyökből varrt játszóruhákban láthatók. A vi-har során is rendre úgy kezeli a gyerekeket, hogy a bizalmi légkört még in-kább fokozza. Lisa ablakon keresztüli érkezését belefoglalja az imájába, és kimondja, hogy a barátja, és szeretné tudni, mit szeretne. Ahogy egyértel-művé válik, hogy ez a közös titkuk lesz, Lisa egyből elárulja, hogy hogyan szokták megtréfálni a nevelőnőket. A zivatar miatt aztán a gyerekek sem tudják levetkőzni félelmüket, és nem az apjukhoz, hanem a szinte frissen érkezett Máriához mennek, aki nemcsak, hogy nem küldi el őket, hanem még az ágyára is felmászhatnak.

A kapitánnyal is szóváltásba kerül, amiért a takarodót a vihar miatt nem tartotta, Mária viszont a gyermekek félelmének kezelését tartja elő-rébbvalónak, égszakadás esetén a takarodó betartása másodlagos. A gye-rekeket egyáltalán nem hibáztatja a bizalmi viszony növelése miatt, és el-küldi őket a szobájukba, hogy megfeleljen a kapitány elvárásainak. A ját-szóruhák megvarrásával teljesen szembeszegül a kapitánnyal, aki eluta-zott, így konfrontáció belátható időn belül nem várható. Minden mindegy alapon Mária minden, a kapitány általi instrukciót és rendszert felrúgva a birtokon kívül szervez közös programokat. Játékos módon (ezt mutatja a játszóruha is) saját elgondolásai alapján az életre próbálja őket nevelni kö-zös piaci vásárlással, folyóparti sétával, kisvasutozással, labdázással stb. A légkör oldásával és a közös programokkal teljesen feloldódnak gyere-kek, és még azt is elárulják, hogy a rájuk irányuló figyelem kikényszeríté-se érdekében csinálták a korábbi nevelőnőkkel csínytevéseiket.

Ekkor jön az ötlet, hogy dalokkal próbálja meg tanítani a gyereket, elsősorban azért, hogy a bárónőnek előadhassanak egy produkciót. A gyerekek saját bevallásuk szerint sem énekelni, sem táncolni nem tudnak. Mária elképzeléseinek hatékonyságát dicséri, hogy pár perc múlva már együtt dalolnak és táncolnak. A sikerről csak szuperlatívuszokban lehet beszélni ezután, a gyerekek énekelnek, táncolnak, boldogok és felszabadultak.

A vonatkozó pedagógiai módszerek és elméletek legautentikusabb forrása a Falus Iván szerkesztésében megjelent *Didaktika* című könyv.¹⁸ Mivel szinte végletekről beszélhetünk a két főszereplő nevelési elképzelései kapcsán, szűkebb, célirányosabb megközelítéssel is élhetünk jelen esetben.

A fentiek alapján Kurt Lewin nevelési stílusai közül Mária módszerét a demokratikus nevelői stílus jellemzi leginkább, melyre az jellemző, hogy „alkalmat ad a döntés előtt a dolgok megvitatására, mindig figyelembe veszi a csoport véleményét. Módszere: elsősorban a kompromisszumkeresés, vita, a meggyőzés révén. A gyerekek elmondhatják a véleményüket. Nyitottak lesznek a problémák és azok megoldása iránt. Kialakul egyéniségük, szociabilitásuk.” A korlátozás és érzelmi odafordulás arányától függő felosztás szerint pedig megengedő (meleg-engedékeny) nevelési stílust neveznénk meg jellemzőjeként.¹⁹

1. ábra. A nevelési stílusok korlátozás és érzelmi odafordulás arányától függő felosztása Mária nővér stílusát kiemelve. Fehér 2012 nyomán

Az 1. ábrán a felosztások érzelmi távolság és tanításmennyiség alapú kétdimenziós modelljében demonstratív módon is elhelyezhető Mária nevelési módszere. A teljesség kedvéért hozzá kell tennünk, hogy egy filmről van szó, és a nevelési stílusok jellemzői a megnyilvánulásokból és Mária személyiségjegyeiből következtethetők csupán. Számos nagyon fontos nevelési aspektusra nem derül fény. Az viszont mindenképpen elmondható, hogy a nővér nevelési módszere a kapitányénak minden dimenziójában ellentétes végleteit mutatja, és a gyerekeknek az adott helyzetben

Von Trapp kapitány pedagógiai vonásai

■ A kapitány nevelési módszerei két korszakra bonthatók, mivel a zene megjelenésével homlokegyenest ellentétes stílusra vált, és szinte azonosul Máriáéval. Ennélfogva az autokratikus, tekintélyelvű nevelési „korszakát” érdemes esetében áttekinteni és feltérképezni a hozzá fűzhető jegyeket. Meggyőződése, hogy az első tizenegy nevelőnő mindegyikével volt valami baj. De természetesen a gyerekeivel nincs probléma, nem ők tehetnek erről. Ebből arra következtethetünk, hogy a gyerekeit nem igazán ismeri, és nem tudja, hogy mi a korábbi nevelőnők távozásának valódi oka. Másrészt azt érezzük, hogy valamit kompenzál, a gyerekeinek mindent megtesz (akár a századik nevelőnőt is hozatná nekik futószalagon), őket semmilyen szempontból nem hibáztatja. A gyerekei az ő művének eredményei, és nem lehetnek tökéletlenek, hiszen az ő pedagógiai normáinak perfekciója révén csak tökéletes lehet a végeredmény is.

Számára első a fegyelem, az előző nevelőnők hibája az volt, hogy „képtelenek voltak fegyelmet tartani, márpedig enélkül semmire sem megyünk”. Szoros napirend a nevelés alapja, minden délelőtt tanulás, mert nem lehet csak „elálmódogni” a szünetben, délutánonként séta a ház körül, a takarodót pedig szigorúan be kell tartani. A „szentháromságba” játék nem fér bele, az előírt illemszabályoknak való megfelelés fontosabb. A házvezetőnő szerint is a gyerekek nem játszanak, csak sétálnak. Mintha az örömet minden szempontból kiszorítaná a ház atmoszférájából, menekül a jókedvtől, ami a felesége halála okozta lelki töréssel magyarázható.

A gyerekeknek egyedi sípjelük van, amire engedelmességniük kell, az apjuk bemutatásakor is a sípjelre jelennek meg, menetelnek, állnak glédába. A fegyelmezett nevelés ellenére mindig van egy apró kis jel, hogy a gyerekek az engedelmességük ellenére érzékeltetik, hogy valódi gyerekek, és nem katonák. Apró kis szúrásaként egy kis engedetlenséget visznek ezekben a szituációkba. Ha a kapitány és Mária konfrontálódik, és a gyerekek is hallják, akkor legalább egy közülük elkuncogja magát, jelezve, hogy van valaki, aki át tudja törni apjuk szigorú falát. A drill ellenére a gyerekek szeretik apjukat, ragaszkodnak hozzá, és szomorúak, amikor megtudják, hogy Bécsbe megy meglátogatni a bárónőt, vélhetően hosszabb időre. A vihar alkalmával nem törődik azzal, hogy a gyerekek félnek, leteremti Máriát, hogy képtelen megérteni, hogy a takarodó szigorúan értendő.

A kapitány annyira hisz a rendszerében, és abban, hogy azt mindenki betartja, hogy Bécsből való visszatértekor elképzeltetlennek tartja, hogy az ő gyerekei csüngenek a fákon, és meg sem ismeri őket. Egyébként sem ismeri túlságosan a gyerekeit, nem veszi észre, hogy a legnagyobb lánya a postásfiú miatt áll fel más ürggyel a vacsoraasztaltól. Nem foglalkozik a gyermekei lelki igényeivel, nem vesz tudomást az egyes gyermeki korszakok jellegzetességeiről. Visszaérkezése után először (a fán csüngés jelenetét nem számítva) csónakban evező, boldog, nevető, éneklő gyereket lát, akik apjukat meglátván örömben beesnek a vízbe, amire egy „Kifelé a vízből, de azonnal!” paranccsal reagál, és egyből sípjellel sorba állít-

ja és rendre utasítja őket. Érezhető, hogy a külső személy (bárónő) felé úgy szeretne imponálni, hogy a fegyelmezett gyerekeit mutatja be, ami nem sikerül. Egy pillanatig sem gondolja, hogy a túlzott katonás nevelés esetleg pont visszatetszés kelthet másokban.

Máriához hasonlóan Georg von Trapp kapitány nevelési stílusa is megvizsgálható a két modell szerint. Kurt Lewin nevelési stílusa közül a kapitány módszerét az autokratikus nevelői stílus jellemzi leginkább, melyre a megközelítés szerint jellemző, hogy „egyedül vezet, döntéseit egyedül hozza. A csoport tagjai alig vagy egyáltalán nem vehetnek részt a döntésekben, illetve azok előkészítésében. Módszere: utasítás, parancs. Ebben a stílusban nevelkedő gyermekek visszahúzódóak, önállótlanak és nagyfokú bennük az elfojtás.” A korlátozás és érzelmi odafordulás arányától függő felosztás szerint pedig tekintélyelvű (hideg-korlátozó) nevelési stílussal jellemezhetjük.²⁰

2. ábra. A nevelési stílusok korlátozás és érzelmi odafordulás arányától függő felosztása Von Trapp kapitány stílusát kiemelve. Fehér 2012 nyomán

A 2. ábrán az említett kétdimenziós modellben látható, hogy Máriához képest (lásd 1. ábra) átlós térségben helyezkedik el a kapitány tekintélyelvű stílusa, azaz minden tekintetben ellentétes dimenziókat képvisel.

A nevelési módszerek konfrontációja

■ A pedagógiai vonások leírásakor többször észrevehettük, hogy kisebb nevelési nézeteltérések korábban is történtek. A kapitány visszatértek azonban egyértelmű, hogy Mária nem tartotta az előírt fegyelmet, a szabályoknak, utasításoknak ellenszegült:

- csónakáztak a gyerekek, és nem a ház körül sétáltak;
- hangoskodtak, énekeltek;
- fegyelmezetlenül beleestek a vízbe, és ráadásul még élvezték is a fürdözést;
- a gyerekek fára másztak;

– játszóruhát hordtak, amit Mária nem varrhatott volna meg.

Mária nem próbál mentegetőzni, mivel már korábban elhatározta, hogy szakít a kapitány féle drillel, és egyértelmű, őszinte válaszokat ad a felelősségre vonáskor, és büszkén vállalja az igazságot. Sőt a ruhákkal kapcsolatban odaszúrja, hogy: „Én varrtam őket a kiselejtezett függönyanyagból. Rengeteg szép ruhájuk van, de ezt többet hordták.” Egyértelműen arra utal, hogy „lám, az én nevelésem jobb, a tiéd nem jó irányba vezetett, amivel a gyerekek is szakítottak már”.

Érdemes idézni az ezt követő párbeszédet a vita eszkalálódásaként, ami egyben a film fordulópontját jelenti.

– Kisasszony, azt akarja ezzel mondani, hogy az én gyerekeim ezekben a rongyokban sétáltak esetleg Salzburg utcáin is? – próbálja sarokba szorítani a kapitány Máriát, szembesítve azzal, hogy holmi rongyokban járnak Salzburg utcáin a gyerekei, akik így szégyent hoztak rá, míg távol volt.

– Ühüm, és nagyszerűen érezték magukat – szabadul ügyesen Mária, büszkén vállalva tettét.

– Uniformisaik vannak! – állítja szembe a kapitány a játszóruhákat a katonás rendszerének megfelelő ruhadarabokkal.

– Olyanok, mint a kényszerzubbonyok! – vág vissza Mária, és jó hasonlatot hozva érzékelteti azt, hogy az uniformisok és áttételesen a kapitány nevelési ideológiája korlátozza a gyerekek szabadságát.

– Hogy mer ilyet mondani? – kérdőjelezi meg Mária hasonlatát a kapitány, és fölényt kicsikarva próbál felülkerekedni a nevelőnőn.

– Hogy játsszanak nyugodtan a gyerekek, ha arra kell vigyázniuk, hogy ne piszkítsák be a ruháikat? – vitatkozik Mária, és nemcsak hogy a Von Trapp által elképzelhetetlen gyermeki játékot már elfogadott dologként állítja be, hanem tetézve a ruhabepiszkítással már szinte a kapitány számára fikcióként létező témát feszeget.

– Sosem panaszkodtak emiatt – válaszol sután az apa, érzékeltetve azt, hogy ami nincs, azzal foglalkozni sem érdemes.

– Nem is mernének! Nagyon szeretik magát, de félnek magától – lép tovább a vitában Mária, amivel kimondja az igazságot, amit soha senki nem mert megtenni Georg von Trappal szemben.

– Nem vagyok kíváncsi a maga véleményére! – reagál a kapitány. Kifogyva a valós érvekből, csak ennyire futja tőle.

– Pedig igenis végig kell hallgatnia, amit mondani akarok! – érzékelteti Mária, hogy nem tágít a vitát illetően, és a végsőkig képes elmenni, szemébe mondja a kapitánynak, amit ő maga is nagyon jól tud, de nem akar tudomást venni róla. Az ő várát ostromolják, és folyamatosan dőlnek a tornyok, gyengülnek a falak.

– Nagyon kérem, fejezze be, amíg szépen mondom! – próbál némi fenyegetőzéssel kihátrálni a vitából a kapitány.

– Nem, nem fejezem be, hallgasson végig! Kezdjük Lisával: már nem kisgyerek – mondja Mária, és Von Trapp tudja, hogy lehetetlen félbeszakítani a nőt. Ugyanakkor az igazsággal való szembesítéssel Mária azt is megmutatja, hogy a kis eltelt idő alatt a gyerekeket jobban megismerte, mint az apjuk bármikor is tette volna.

– Ne beszéljen nekem Lisáról! – válaszol a kapitány, de érezhető, hogy a fegyvereinek száma folyamatosan redukálódik.

– Maholnap felnőtt nő lesz, és maga egyáltalán nem is ismeri. És Friedrich: előbb-utóbb ő is férfi szeretne lenni. Mondja, kitől vegyen példát? – lövi ki a nevelőnő a következő ágyúgolyóit, ahol már a kapitány férjias mivoltát is megkérdőjelezi.

– Hogy mer maga a fiamról beszélni? – reagál tehetetlenül.

– Brigitta is sok mindent elmondana, ha hagyná, hogy közelebb kerüljön magához. És Kurt is azért tettet magát keménynek, hogy ne látszódjék rajta a fájdalom – mondja a nevelőnő közel a végső megsemmisítéshez.

– Hagyja abba! – adja fel Von Trapp

– És a többiek is... Lujzát még nem ismerem eléggé... – záporozza a nevelőnő.

– Kisasszony, hagyja abba! – semmisül meg a kapitány.

– ...de a kicsiket is csak szeretni kell, ennyi az egész. Nem érti? Óh, kérem, kapitány szeresse, szeresse őket! – mondja ki a kulcsszót Mária, amivel rámutat a „baj” minden okára és forrására.

– Én nem vagyok hajlandó ezt tovább hallgatni! – próbál meg végleg ki lépni a szituációból a kapitány.

– De én még nem fejeztem be!

– De igenis befejezte! És most azonnal összepakolja a holmiját, és visszamegy a kolostorba. Mi ez? – zárja le a beszélgetést az apa, amikor meghallja a gyermekhangokat.

– Énekelnek – mondja Mária

– Azt hallom, hogy énekelnek, de kik énekelnek? – képed el a kapitány.

– A gyerekek – feleli a nevelőnő.

– A gyerekek?

– Én tanítottam nekik ezt a dalt – vállalja büszkén Mária, amivel a végső megsemmisítés utáni szúrást hajtja végre, mivel a kapitány akaratlanul is elismerte, hogy az énekkel olyat tapasztal a gyerekeitől, amit nem várt, és ami az ő nevelési rendszeréhez nem illeszkedik, abból nem kihozható, mégis örvendetes.

Ezt követően a kapitány látja, hogy a bárónő milyen szívesen hallgatja az ő gyermekeinek éneklését, és varázsütésre teljesen megváltozik, csatlakozik a daloláshoz. A kőszívű, zord férfiből egy szerető, megértő apa válik a zene, ének hatására.

A nevelőnő által a Von Trapp-házba becsempészett zene sikeres módszer lett a nevelésre, az emberek közötti kapcsolatokra, és minden problémát egy csapásra orvosolt.

Összefoglalás

■ A film kihangsúlyozva mutatja be a két főszereplő nevelési módszereinek sajátosságait, amik teljesen ellentétes jellemzőket képviselnek. A néző, kívülállóként kevésbé tud azonosulni a kapitány tekintélyelvű, katonás stílusával, és érzi, hogy a gyerekeknek másra lenne szükségük. Természetesen így is fel lehetne nevelni a gyerekeket, de Von Trapp kapitány is érzi, hogy valami másra is szükség lenne, amit ő nem tud megadni, ezért kellene a nevelőnők.

Nem tudatosítja magában, hogy a felesége halála miatti bánat a szülő-gyerekek közötti kapcsolatból is kiölte a szeretetet. A helyzetből nem

lehetett a nevelőnőkre ráerőszakolt elveivel kilépni, hanem drasztikus változásra volt szükség.

Az élet kiváló „megoldást szült” azzal, hogy Mária a homlokegyenest más jellemével, szabályszerű magatartásával pontosan azt a közeget teremtette meg, amire a családnak szüksége volt, és ennek eszköze nem volt más, mint a muzsika hangja.

■ JEGYZETEK

1. Julia Antopol, Hirsch: „*The Sound of Music*” (1965). Library of Congress, National Registry, 2017. <https://www.loc.gov/static/programs/national-recording-preservation-board/documents/SoundOfMusic-Hirsch.pdf>
2. Lindsay, Markworth: *Without words: Music as communication for children with autism*. Qualitative Inquiries in Music Therapy 2014. vol 9. 1–42.
3. Molnár György: *A leggyakrabban használt pedagógiai fogalmak*, In: Benedek András (szerk.): *A szakképzés-pedagógia alapkérdései*. Typotex Kiadó, Bp., 2006. 191–217.
4. András István et al: *Tanulásméletek és az új generációk sajátosságainak vizsgálata a tanulási eredmények alapján*. In: Maior Enikő – Tóth Péter – Varga Anikó (szerk.): *Empirikus kutatások az oktatásban határon innen és túl*. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, 2016. 355–375.
5. Tourismus Salzburg GmbH: *The Sound of Music*, 2019. <https://www.salzburg.info/en/salzburg/the-sound-of-music>
6. Howard, Lindsay – Russel, Crouse: *The Sound of Music*. Random House, New York, 1960.
7. Trapp Mária Augustza: *A Trapp család. A kolostortól a világsikerig*. Szent István Társulat, Bp., 1986.
8. Szűts Zoltán: *Az új internetes kommunikációs formák mint a szöveg teste*. Szépirodalmi Figyelő 2009. 8. sz. 38–51.
9. Bell Bethany: *Austria discovers The Sound Of Music*. BBC News, 2005. http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/from_our_own_correspondent/4361449.stm; Christopher Clein: *The Real History Behind “The Sound of Music”*. Explore the true history behind one of the most popular films of all time, “The Sound of Music”. A&E Television Networks, LLC, 2018. <https://www.history.com/news/the-real-history-behind-the-sound-of-music>; ORF: *Die Wahrheit über “Sound of Music”*. Ö1 Morgenjournal 2017. <https://oe1.orf.at/artikel/202496/Die-Wahrheit-ueber-Sound-of-Music>; Szűts Zoltán: *Szellem a gépben: Hálózati irodalomtudomány*. Kossuth Kiadó, Bp., 2014.
10. MTI: *Blumenkrieg – sokszor virágokkal várták az Anschluss idején bevonuló német katonákat*. Múlt-kor történelmi magazin 2018. [https://mult-kor.hu/blumenkrieg-sokszor-iragokkal-vartak-az-anschluss-idejen-bevonulo-nemet-katonakat-20180312](https://mult-kor.hu/blumenkrieg-sokszor-viragokkal-vartak-az-anschluss-idejen-bevonulo-nemet-katonakat-20180312)
11. Uo.
12. Anderson, William: *The von Trapp Traditions: Music and Homeschooling*. Crosswalk.com, 2012. <https://www.crosswalk.com/family/homeschool/encouragement/the-von-trapp-traditions-music-and-homeschooling.html>
13. Tourismus Salzburg GmbH: *Die Familie von Trapp*, 2019. <https://www.salzburg.info/en/salzburg/the-sound-of-music/trapp-family>
14. Aggné Pirka Veronika – Mikonya György: *Kora gyermekkori nevelés- és családtörténet*. ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Bp., 2014.
15. *Bahrgang: Reidsgefekblatt für das Kaiferhum Defterreid*, 1986. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18690004&zoom=2&seite=00000277&x=14&y=5>
16. Jan Kusber: *Eliten- und Volksbildung im Zarenreich während des 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Studien zu Diskurs, Gesetzgebung und Umsetzung*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2004. 183.
17. Uo.
18. Falus Iván: *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003.
19. Fehér Katalin: *Nevelési stílusok*. 2012. <http://www.drfeherkatalin.hu/upld/3..pdf>
20. Uo.